

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИКИ

НАТАЛІ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ ТА ІВАНА КИРИЗЮКА

Наталя-Лівицька-Холодна (1902-2005) та Іван Киризюк (нар. 1949) — яскраві представники письменства української діаспори. Для їхнього доробку характерні ностальгійні, пейзажні, інтимні мотиви. Обом авторам притаманне тонке відчуття навколишнього світу, мислення вишуканими образами.

Творчість Н. Лівицької-Холодної досліджувалась Б. Бойчуком, М. Ільницьким, Л. Куценком, Л. Міщенко, В. Пахаренком, В. Поліщуком, Б. Рубчаком, Т. Салигою, Л. Скориною, Ю. Шерехом тощо. Поетичний світ Івана Киризюка простежували С. Андрусів, Б. Бойчук, Т. Карабович, Б. Столярчук, І. Трач, В. Яручик та ін. А проте й нині є простір для пошукань на ниві їхньої самобутньої лірики. У своїй статті ми хочемо звернути увагу на характерні риси поезики названих співців.

З думкою про Україну написана збірка лірики Н. Лівицької-Холодної “Сім літер” (1937), співзвучна з творами її посестер і побратимів із кола репрезентантів Празької школи поетів (Ю. Дараган, Ю. Липа, О. Лятуринська, Є. Маланюк, О.Теліга, О. Ольжич, Г. Мазуренко та ін.). У ній авторка епіграфом із Т. Шевченка окреслює ідейну спрямованість книжки: *“Нема на світі України, / Немає другого Дніпра”* [12, с.91]. Це чотири цикли патріотичної лірики. Уже в першому з них – із ностальгійною назвою “*Mal Du Pays*” – пояснюється назва заголовка. Це й прізвище “Петлюра” як символ самопожертви в ім’я України. Це й назва самої вітчизни, ім’я якої герої несуть по життю, *“неначе скарб”*. Таке порівняння підсилює неперебутність того значення, яке має Україна для емігранта. Чужина асоціюється з фатальною

самотою, *“важкою і жорстокою”*, відірваністю від найдорожчого, що є у людини. Батьківщина ж уже навіть у згадці про неї надихає, возвеличує, окрилює особу — *“і серце знов, жива струна нап’ята, / Налетється кров’ю й співом забринить”* [12, с.93].

У поезіях *“В хаосі звуків, барв і ліній...”*, *“На наших нивах сон і тиша...”*, *“Десять літ, о далекий мій краю...”*, *“О ночі місячні, о ночі України!..”*, *“О, верб моїх сріблясті довгі віти...”* засвідчується небайдужість Н. Лівницької-Холодної до становища, в якому перебуває вітчизна, бажання бачити її вільною і щасливою. Так, в останньому з названих віршів через антитезу та каскад метафор авторка висловлює свої сподівання на відродження життєздатності України та українців: *“Тобі не сліз тепер, а сміху треба, / пшениці шовк на порохи ланів, / і сонця усміху з ясного неба, / і віри міць в серця Твоїх синів”* [12, с.97-98].

А програмним віршем циклу та й усієї збірки є твір *“Проходить час відходять в вічність друзі...”*, де вияскравлюються болісні почуття українських вигнанців. Своїм серцем поетеса в Україні, адже *“там, на завітчаних полтавських нивах / дитячих ніг моїх лишився слід”*, адже там *“дзвони рідної Софії”*, там *“шум шевченківського гаю”* і *“Христос з засмученим чолом”*. Земля батьків постає в ідилічному серпанку спогадів, зітканих із зорових, слухових і відчуттєвих образів (весняний Дніпро, Ліпльавські луги, вишневий садок, гавкання Сірка, полтавські верби, рідна синь).

Образ України змальовано і в другому циклі *“Захід”*, якому передують епіграф із вірша О. Лятуринської: *“Нема отчизни? – Іншої не треба! / Ніколи не вросте у серце чужина...”* [12, с.101]. *“Казкою золотою”* приходиться до героїні у її мріях материнська земля, а водночас переможницею в боротьбі за державність (*“шумлять прапори на розстанях площ”*, *“ідуть бійців густі і*

дужі лави”, “древній Київ, ціль змагань і прощ, / Встає відроджений у сяйві слави”).

Поезії третього (“Мир-зілля”), а також четвертого циклу (“Гнів”) явно навіяні мандрями Н. Лівицької-Холодної по Західній Україні, яка була в 20-30 рр. ХХ ст. під владою Польщі: *“Сім літ! І знов зелені села...”, “На те колосом високе жито...”, “Косів”, “Ти все така, як і була, як будеш...”, “Гуцульщина”, “Волинь”, “В Карпатах”, “Божий гнів”, “Коли?” та ін. Лейтмотив цих віршів — “тут, під цим ось небом, Ти не вигнанець, не чужий” [12, с.107].*

Сум за Україною звучить і в ліриці Івана Киризьюка — поета в сучасній Польщі, автора збірок *“Моя Батьківщина Підляшшя” (1982), “Пісні моєї сторони” (1985), “Моїй Батьківщині” (1986), “На дорозі із криниці” (1995), “Весна з русалками” (1995), “Смак ягоди ожини” (1999), “Кольори життя” (2008).* Але це печаль, що насамперед викликана наслідками тотальної колонізації Закерзоння в ході антиукраїнської операції “Вісла” 1947 року, як засвідчують вірші з циклу “Простір”: *“Відібрали / Нам / Нашу землю / Рідні хижі спалили / Женуть / До Загір'я / Лемків / Соколів безкрилих” [7, с.88]; «Шукаю / наше / серед німих могил предків / Серед спорохнілої руїни / По церквах золотoverxих / Шукаю доріг / Із кирилиці / Через Русь Перемиську / Холмську й Підляську” [7, с.88].* Такий же драматизм почуттів характерний для поезій І. Киризьюка з циклу “Без повороту”: *“Йду через рідне Підляшшя / Йду / А вітер свіжий / Співає про волю / А я / Плачу / Я терплю / З-за неволі” [7, с.90-91].* Поет ніколи не забуває, що він син української землі. *“Танцює в Карпатах / Весняна / Музика життя, / Випещена за пазухою, Зігрита надіями, / Вишита кирилицею / В червоно-червоний хрестик” (“Дикий сад”) [9, с.47].* За допомогою психологічного паралелізму розкривається самотність ліричного героя в контексті втрат роду і народу (*“нас відкололи / Нас розрубали / Декого перехрестили / Перелицювали”*), фатальних трансформацій на пращурівських землях: *“Білий цвіт весни / Гуляє на городі, / Тепле сонце / Будить дикий виноград / А ми мов ті / коні безногі / По лузі*

пробуєм гулять” [3, с.43]. Як бачимо, історична доля рідного народу добре знайома авторові. *”У скорботній самоті / По Сяну течії спливає / Гомін слави, / Гомін горя. / Тихим / Псалмом візантійським / Дзвенить / Лемків гіркая доля*” [4, с.8-9]. На жаль, драматичні події ще не раз випробовували краян. *”Кров моїх предків / Лито / Безмір пролито / Хто скаже, / За що?”* [6, с.73]. Як указує Б. Бойчук, *”Підляшшя в поезії І. Киризяка стає наче універсальною метафорою буття, в якій синтезуються минуле й сучасне, природа й людина, щастя й біль, розпач й надія, кохання й розлука*” [2, с.104]. І. Киризяк турбується майбутнім свого краю: *”Кую вам щастя / Кую вам весни / Сію синій льон / Надій запазуху / І б'юсь / Мов риба по льоду / І молюсь, / Щоб / Не були рабами!”* [11, с.74].

Цікаво, що автор звертається до гаївок — жанру календарно-обрядової творчості” (“Біловезька гаївка”, “Доброводзька гаївка”). У цих творах він славить весну, рідний край: *”Хай пісня дзвенить / Радістю весни, / Хай в вікно глядить / Матір без журби*” [5, с.24]. Образ матері символічний. Як зазначає С. Андрусів, *“Екзистенційний статус поета-емігранта — сирітство — на узбіччі буття — без матері — рідної землі”* [1, с.100]. Задумується автор над швидкоплинністю людського буття: *”Чому життя / Від весни / По осінь — // Скоротечне?”* [11, с.74]. Як гадає поет, кожна людина проживає відміряний їй проміжок часу: *”Йду нині / По скибині серед поля / А небо / Краплина по краплині / Теплий дощ роздає, / Переходжу / Поріг / Доля і сонце / Котяться безупинно / По своїх коліинах“* [8, с.58-59]. Тож треба по собі залишити яскравий слід. І. Киризяк заповідає побратимам оберігати рідне Підляшшя: *”Бережіть від лукавих сусідів / Нашої мови красу, / Навчайте нащадків в бесідах / Про історію нашу стару / Співайте гордо / Пісні козацьки / Хай воскресне пригашена слава!”* [10, с.60].

Цікаві мікрообрази *”розгойданий спомин / шелестить залишками / Роздрібненого щастя”* [3, с.44], *”Між нами / Залягла / Рана велика”* [3, с.45], *“Нині спомин / Мов спорохніла скрипка / Бринить в грудях / Знаком болю”* [3,

с.44] підкреслюють самотність героя поезій І. Киризьюка й через нерозділене кохання. У циклі поезій 2003 р. «Твоє ім'я знає тільки вітер» вимальовується постать милої. Персоніфікований образ вітру як посередника між закоханими відомий ще з фольклору та класичної літератури (наприклад, «Повій, вітре, на Україну» С. Руданського). До нього звертається й наш сучасник І. Киризьюк. Усе в обличчі героя, кожна риса її обличчя й постави викликає захоплення, що вміло передається через мікродеталі («світло твоїх очей / Є зачаттям паростків / Лагідних мрій» [11, с.68-69]; «твій дівочий стан / Малюється / В спогадах / Теплими кольорами» [11, с.68-69]. Кохана у поета асоціюється з «Весняною Квіткою / Молодецького раю» [11, с.77]. Кароока мила приходить до ліричного героя у снах. У ніжній мініатюрі «Щастя» з циклу «Без повороту» автор за допомогою метафор засвідчує силу любові: «Розстелю тобі / Аромат / Тих неспаних / Наших ночей / Що поміж / Берегами уст / Краплинами мрій / Увоскресають» [7, с.93]. Образ коханої вимальовується й у циклі «Зелений перстень». У поезіях «Намалюй», «Осталась» постає образ ідеальної жінки. Кохання розцвітає навесні, звідси так часто вживані психологічні паралелізми: «Наші уста / Розкусили / Зернятко гріху / Зірвавши весняний / Цвіточок латаття» [7, с.93].

Пори року як певні етапи людського життя навіюють героєві журливі спогади. Щемливим сумом сповнені цикли І. Киризьюка «Розставання», «Ностальгія» (2010). Осінь символізує відповідний період як у житті природи, так і в людській долі: «Все промине / вітром / та / сизокрилим димом, / Краплиною / осіннього дощу / у Вирій полинем» [6, с.63-64]; «Мелодію розставання / Вигравав вітер / На ожинових листях / Ткалась / Із бабиного літа / Осені / Золотая нота» [6, с.62]. Асоціюється ця пора року в поетовій уяві зі згасанням почуттів. «Слід по Тобі / Накладається на мій спомин / Недоспівана Тобою / Вже не тая пісня / Йде за мною / Під осінь» [5, с.22]. Любов утрачена, хоч як важко це усвідомлювати: «Без слова / Знаєш ти і я, / Недозрів романс, / Обірвавсь. / Під серцем / Мов струна /

Мандруючої / Циганської скрипки” [11, с.65]. Навіть у творах інтимного характеру відчувається міцний зв'язок із батьківщиною. І. Киризиук постає як патріот української землі.

На особливу увагу заслуговує цикл поета ”Метелики еротики”, який складається з ряду інтимних поезій. Ліричний герой летить ”зеленим метеликом / Над крутим берегом спомину” [9, с.48]. Сила кохання розкривається у поезіях ”Люблю”, ”Не встиг”, ”Розмова”, ”Мить”. Уміло дібрана тропіка розкриває інтимний світ почувань героя: ”люблю / кохаю тебе / мовою / тиші” [9, с.49]; ”кохаю мрією / Щоб була / Ти біля мене / Ціла / Моєю / Білою / Лілеєю” [9, с.49]. Лист до коханої пишеться ”Рожевим пелюстком / Шипшини”, ”Промінчиком / Весняного ранку” [9, с.50]. Та сумно завершується лірична сповідь закоханого ”на зупинці, / що звать розлукою” [9, с.52].

Споріднений із ”Метеликами еротики” й цикл ”Дівчина ночі”, з якого вимальовується таємнича незнайомка, що полонить героя. Кохання до неї залишило глибокий слід у його житті. Пройшли роки, але спогад бентежить душу. ”Життя / Перескочило полудень, / Беру / Зелені весла / І в молодість / Пливу, / Малюю / Твоє обличчя / Теплою усмішкою, / Будую кладку / Серед ночі / На річці розставань” [10, с.52]. У поезіях І. Киризиука відчувається вічна таїна життя і кохання.

Певною мірою ці поезії перегукуються зі збіркою ”Вогонь і попіл” Наталі Ливицької-Холодної, котру традиційно визначають як ”еротичний роман”. Збірка складається з трьох частин, назви яких відображають складність взаємин закоханих: ”Барвін-зілля”, ”Червоне й чорне” та ”Попіл”. Шал п'яного кохання ліричної героїні промовляє з кожної поезії першого циклу, епіграфом до якого взяті рядки з весільної пісні ”З чого ж ми будем князеві вінець плести? / Ой, є в городі хрещатий барвінок” [12, с.63]. У вірші ”Світлим, натхненним, простим...” відтворено картини щасливого життя подружньої пари, заснованого на цілковитій гармонії, любові, порозумінні. Кожному з героїв відведено долею виконувати традиційну роль, як було й

споконвіку: *“Ти будеш воїн і муж./ Батько моїх дітей”, “Мати, коханка, сестра, / Вірна дружина твоя. / Мудрість так каже стара, / Буду такою і я”* [12, с.63]. І вони щасливі од відчуттів любовної повені, чистоти і природності стосунків. Кожна фраза поетеси насичена радістю буття, адже доля героїв осяяна *“вірністю спрагнених дуи”*. Такий же мажорний характер мають інші вірші циклу – *“Нам шлюбна постіль вся земля..”, “І сталося. І буде завжди так..”, “Припасти знов до рук коханих..”, “Я пам’ятаю: гучали води..”, “Мені очей звести несила”, “Небо знов молоде й блакитне..”, “Уста устами розхили..”*. Хоча до них вкрадаються й нотки суму (*“і страшно випити до дна / Цю чару пестоців без краю”, “і страшно знати, що життя / Нам чола радісній зоре”, “вічність кине забуття На нашу пристрасть”*), але не хочеться думати про дочасність, тлінність людського життя: *“Було, і є, і вічно буде / Це свято соняшних утіх”* [12, с.65]. Обопільне кохання викликає відчуття справжнього земного раю:

*І сталося. І буде завжди так:
Весна і синь у вересні і в січні,
І спрагнені, палкі твої уста,
І очі наді мною, очі вічні* [12, с.64].

У цих інтимних сповідях органічно поєднуються фольклорні традиції та індивідуальне світосприйняття і світобачення. Звідси й такі неповторні художні мікроструктури: *“нам шлюбна постіль вся земля, / Барвистий луг, квітчасте лоно”*; *“червоним золотом вина / Кохання повниться і грає”*; *“а у мене обійми палкі / і солодкі, як мед уста”*; *“і ніч над нами золота / Була як чара щиро повна”*; *“стигла ніжність невимовна”*. Образ весни у віршах збірки асоціюється з зародженням кохання, барвін-зілля – з щасливим подружнім життям.

Наступний цикл *“Червоне й чорне”* відкривається епіграфом з Анни Ахматової *“Должен на этой земле испытать / каждый любовную пытку”*

[12, с.69] та присвятою О.Телізі “За вогнем шарлату”, де фіксуються зміни, що відбулись у стосунках закоханих героїв:

*Розлетілися сни і мрії,
оддзвеніла весна, одійшла.
Зацвітають сльозами на віях
квіти щастя чи квіти зла.
Вже не травень-пустун із нами,
не жасминів солодкий привіт,
горобиними вже ночами
тьмяно пахне липи цвіт [12, с.69].*

Хочеться гірко плакати “за блакиттю весняних літ”, що символізує безхмарне життя в шлюбі, бажання до самозречення вибудувувати спільний палац сімейного щастя. Це минуло, і замість спокійних небесних барв, що домінують у першому циклі, з’являються “вогонь шарлату” і “пурпури цвіт” (червоний колір традиційно пов’язується з пристрастю, палким коханням). Між люблячими героями з’являється хтось третій, що різко порушує колишню ідилію подружнього життя. І тепер “світять нам два різні неба, / Дві неоднакові мети”. Зрада породжує “ненависть міцну, як смерть”. Поезії “Червоного й чорного” – це фіксації станів душі героїв, що складають любовний трикутник. Найчастіше авторка передає їх через монологи:

*І коли поцілуєш другу,
Синьооку, гарну свою,
Стрепенеться вона і тугу
Відгадає за мною твою.
Вип’є розпач – бездонна чара! –
Цілим тілом своїм палким,*

І пропалить їй душу жаром

Чорна заздрість, як чорний дим [12, с.78].

Романтичного ніжного почуття вже немає, натомість з'являється пристрасть-шал. У віршах “На розквітлі акації грона...”, “Будеш завжди цю ніч пам'ятати...”, “Вогнями пристрасти цвітуть...”, “Я знаю: і моя душа криниця...”, “В спопелілім і хворім серці...”, “Чорний колір – колір зради...” поетеса співставляє дві контрастні барви, згадані в назві циклу. В тканину творів органічно вплітається мотив любові й смерті, як і тема боротьби світлої віри та надії з гнітючим жалем і сумом.

Образ весни у віршах обох авторів асоціюється з зародженням кохання, осінь – із згасанням почуттів. Назва третього циклу досить красномовна – “Попіл”. Згасла пристрасть, сум оволодіває душею, яка тепер “*знов старчиха*” і думки “*не крилаті*”. Сірість, буденність огортає героїню, адже “*закоханий, юний лицар*” безповоротно пішов з її життя, закінчилось “*свято радості і любові*”, а довколишність така гнітюча й одноманітна (“*Тільки, бачите, осінь, вітер, / І в саду вже троянд немає*”). Подібні настрої відчутно й у ліриці І. Киризьюка.

Митці наснажили свої поезії мотивом проминальності, сталості й змінності почуттів, глибоким філософським осягненням життя людини і природи. Відчувається сприйняття часу співцями як вічної категорії.

Творчість Н. Ливицької-Холодної та І. Киризьюка — невтомний пошук себе, свого місця у вирі історії, на терезах сучасності. Тема рідної землі, її минулого, вболівання за її майбутнє є основною в їхньому доробку. Автори засвідчили себе як тонкі лірики, що, безперечно, збагатили палітру української поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів Стефанія. Комплекс емігрантства: інобуття в культурі / Стефанія Андрусів // Український літературний провулок. – [Білосток]: PRYMAT, 2001.– Т.1.– С.98-103.
2. Бойчук Богдан. Джерела та грані поетичного світу Івана Киризяка / Богдан Бойчук // Український літературний провулок. – [Білосток]: PRYMAT, 2001. – Т.1.– С.104-105.
3. Киризяк І. Вірші / Іван Киризяк // Український літературний провулок / І. Киризяк.– [Білосток]: PRYMAT, 2001.– Т.1.– С.43-46.
4. Киризяк Іван. Вірші / Іван Киризяк // Український літературний провулок. – [Білосток] – Криниця – Перемишль – Холм – Більськ Підляський, 2002. – Т.2. – С.7-10.
5. Киризяк Іван. Вірші з Підляшшя / Іван Киризяк // Український літературний провулок. – Люблін, 2003. – Т.3. – С.21-37.
6. Киризяк І. З циклу «Розставання»: вірші / І. Киризяк // Український літературний провулок. – Люблін, 2010. – Т.10. – С.61-80.
7. Киризяк Іван. З циклу «Час життя»: вірші / І. Киризяк // Український літературний провулок. – Люблін, 2012. – Т.12. – С.82-96.
8. Киризяк Іван. Крив'ятицька широчінь: вірші / Іван Киризяк // Український літературний провулок.- Люблін, 2009.- Т.9.- С.57-61.
9. Киризяк Іван. Пам'ять; З циклу «Метелики еротики»: вірші / І. Киризяк // Український літературний провулок. – Люблін, 2013. – Т.13. – С.45-52.
10. Киризяк Іван. Підляські прокоси: вірші / Іван Киризяк // Український літературний провулок. – Люблін, 2005. – Т.5. – С.47-60.
11. Киризяк Іван. Твоє ім'я знає тільки вітер: вірші / І. Киризяк // Український літературний провулок. – Люблін, 2004. – Т.4. – С.68-79.
12. Лівіцька-Холодна Наталя. Поезії старі і нові / Наталя Лівіцька-Холодна.– Нью-Йорк, 1986. – 238 с.

Немченко Г.В. Художні особливості лірики Наталі Ливицької-Холодної та Івана Киризяка. *Український літературний провулок: річник. Т.18.* Люблін: Towarzystwo Miłośników Skansenu Kultury Materialnej Chelmszczyzny i Podlasia w Holi, 2018. С.222-229.